

شاهکارهای معماری آسیای میانه

(سده‌های چهاردهم و پانزدهم میلادی)

گالینا آ. پوکا چنکووا

ترجمه‌ی سید داوود طبایی

انتشارات فرهنگستان هنر، ۱۳۸۷

معماری آسیای میانه در اواخر قرن چهاردهم و اوایل قرن پانزدهم از جایگاه خاصی برخوردار بوده است. این معماری که در فاصله‌ی قرون وسطا و عصر مدرن پدیدار شد، در عین حال آمیزه‌ای از سنت‌های چندصد ساله و گرایش‌های تازه‌ای است که در حال ظهور بودند. کتاب در پی معرفی شاهکارهای معماری موسوم به تیموری است که نشانه‌ی نبوغ خلاقه‌ی این عصر است.

معماری و محیط او (منظره‌ی شهری، معماران و استادان صنعتگر)، معماری (فن معماری، مصالح، تکیه‌گاه‌ها و تیغه‌ها، قوس و طاق و گنبد، طاق صباغی و طاق‌های کم‌خیز، گنبدها، ستون، شبستان طاق‌دار، نما، سازه‌ای با گنبد مرکزی، سازه حیاطدار و ...) طبقه‌بندی آثار معماری (معماری شهری، معماری مذهبی، دوران تیموریان و سبک آن، آلبوم)، بناهای شاخص، تاریخچه و توصیف مباحث کتاب را به خود اختصاص داده‌اند.

کتاب هم مخاطبان متخصص و هم عموم مردم را دربر می‌گیرد و به همین دلیل ارائه دهنده‌ی عکس‌هایی از بناها، توضیحات وصفی مشروح، نقشه‌ی مکان‌ها و نیز مقدمه‌ای کلی است که در آن ویژگی‌های تحولات معماری این دوره بیان شده است. بناهای بررسی شده از دید وحدت سبکی و دوره‌ی زمانی خود، فارغ از محدوده‌های مرزی کنونی کشورهای که بناها امروزه در آن قرار دادند، مورد توجه قرار گرفته‌اند. قالب زمانی انتخاب شده از هنگام شکل‌گیری این سبک جدید تلفیقی حدود سال‌های ۱۳۸۰ - ۱۳۷۰ م، آغاز و در اوایل قرن شانزدهم به پایان می‌رسد.

برای تدوین اثر حاضر که تحت سرپرستی مؤسسه هنری حمزه در تاشکند ممکن شد، یک برنامه‌ی همکاری علمی بین افغانستان، ایران و شوروی (سابق) به اجرا درآمده است. نقشه‌ی مکان و پلان‌های دارای مقیاس در محل تهیه شده‌اند یا در صورت امکان از سازمان‌های رسمی گوناگون به دست آمده‌اند.

به باور نویسنده معماری در عصر تیمور لنگ و تیموریان به شیوه‌ای یکپارچه دست یافت که بازتاب دهنده‌ی جهان‌بینی و آرمان‌های زیباشناختی آن دوران است. این دوران با مقایسه با دوره‌ی پیشامغولی، مرحله‌ای نو در توسعه‌ی معماری در آسیای میانه قلمداد می‌شود. به نظر مؤلف یکی از ویژگی‌های عصر تیموری تأثیر متقابل سنت‌های معماری مناطق مختلف امپراتوری تیموری بر یکدیگر است. ایده‌ها و ابتکارات چه از پایتخت‌ها - مراکز اصلی فعالیت‌های فرهنگی - برمی‌آیند، چه از سایر شهرها، درهم می‌آمیزند و یکدیگر را تقویت می‌کردند. این روندی پیچیده و به هیچ روی یک طرفه نبود. پایتخت‌ها از هنر هنرمندانی تغذیه می‌کردند که از سراسر امپراتوری آمده بودند، اما عملی بازگشتی نیز در کار بود که شاهد آن وجود یکی از مهم‌ترین بناهای تیمور لنگ در یسی در قلب استپ‌های ترکستان، یا احداث آرامگاه گوهرشاد به فرمان شاهرخ در روستای کوچک کوسایا است، آرامگاهی که از شکوهمندترین بناهای مقبره‌ای در هرات کم ندارد. آیا مکاتب معماری محلی طی این فرآیند ارتقای کیفی پیدا کرد یا به عکس، اصالت خود را از دست دادند؟ هر دو شق درست است، اما معماری تیموری برتری خود را نسبت به معماری عصر پیشین دقیقاً به همین برهم‌کنش‌ها و تلاقی‌ها مدیون است.